

2021, 8(1): 25-46

DOI: <https://doi.org/10.17572/mj2021.1.2546>

Makaleler (Tema > Alanda Erkeklikler)

ÖZEL ALANDA ERKEKLİĞİN YENİDEN İNŞASINI ANLAMAK: HOME-OFFICE ÇALIŞAN ERKEKLER¹

Ece Erbuğ²

Öz

Günümüzde teknolojinin sunduğu imkânlar çerçevesinde esnek çalışma modelleri geleneksel istihdam biçimlerinin yerini almakta ve ev ortamında çalışmaya olanak veren *home-office* istihdam biçimi yaygınlaşmaktadır. Bu araştırmada, varsayılan kamusal ve özel alan ikiliğinin aksine, erkeklerin ücretli emeğini mekânsal olarak evde gerçekleştiriyor olmalarının, erkeklik inşalarında bir değişim yaratıp yaratmadığı sorgulanmıştır. Bu kapsamda, derinlemesine görüşme tekniği ile gerçekleştirilen araştırmada *home-office* çalışan erkek katılımcılara açık uçlu sorular yöneltilerek bu olası değişimin izi sürülmüştür. Erkeklerin çalışmayı nasıl anlamlandırdıkları, evdeki iş bölümü ve babalığa olan yaklaşımları ile cinsiyet eşitliğine dair görüşleri analiz edilmiştir. Covid-19 salgını nedeniyle *home-office* çalışan kişi sayısının oldukça arttığı bu dönemde salgın öncesi yapılmış bu araştırmanın, gelecek araştırmalar için ufuk açıcı olması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: *home-office*, özel alan, kamusal alan, erkeklik, esnek çalışma

¹ Bu makale "Esnek çalışma ve erkek kimliğinin yeniden inşası: Türkiye'de home-ofis çalışan erkekler" başlıklı doktora tezi kapsamında yapılan saha araştırması verilerine dayanarak oluşturulmuştur (Erbuğ, 2019).

² Ece Erbuğ, ece.erbug@gedik.edu.tr Dr. Öğretim Üyesi, İstanbul Gedik Üniversitesi, İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Sosyoloji bölümü. ORCID: 0000-0001-8807-2604

Makale Geliş Tarihi: 28.02.2021 | Makale Kabul Tarihi: 24.04.2021

© Yazar(lar) (veya ilgili kurum(lar)) 2021. Atıf lisansı (CC BY-NC 4.0) çerçevesinde yeniden kullanılabilir. Ticari kullanımlara izin verilmez. Ayrıntılı bilgi için açık erişim politikasına bakınız. Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi tarafından yayınlanmıştır.

UNDERSTANDING RECONSTRUCTION OF MASCULINITY IN PRIVATE SPHERE: MEN WORKING HOME-OFFICE

Abstract

In the framework of the affordances provided by technology, conventional employment models have been replaced by flexible models, and *home-office* has become widespread. This study asks the questions whether realizing wage labor at home- contrary to assumed public/private sphere dichotomy- makes any changes in men's constructions of masculinity. The changes were traced by conducting in-depth interviews with men working *home-office*, using open-ended questions. In this context, men's understanding of work, their approaches to division of labor and fatherhood and their perspectives on gender equality was analyzed. Since the number of *home-office* workers has increased recently because of the Covid-19 pandemic, this research which was conducted before the pandemic would hopefully give clues to future studies.

Keywords: *home-office*, private sphere, public sphere, masculinity, flexible work

Giriş

Sanayi Devrimi üretimin, aileden uzaklaşarak fabrikalara taşındığı, böylelikle ev ve iş yeri arasında mekânsal bir ayrımın ortaya çıktığı bir toplum düzenini doğurmuştur. Modern kapitalist üretim ilişkileri içerisinde çalışmak, mekânsal olarak evin dışında, parasal karşılığında ve erkek tarafından gerçekleştirilen bir eylem olarak inşa edilmiştir. Böylece erkeğin evine ekmek getirdiği, kadının ise evdeki yeniden üretme faaliyetlerinden sorumlu tutulduğu, değişim değerinin kullanım değerinden üstün görüldüğü bir düzen hâkim olmuştur. Kamusal alan erkeğin, özel alan ise kadının alanı olarak kavramsallaştırılmış ve bu ikilikte bakım ve ev işleri kadının görevi olmuştur. Diğer yandan çalışmanın ücretli emek ve evin geçimini sağlama bağlamında kavramsallaştırılması onu, modern erkeklik kimliğinin tanımlanmasında merkezi bir konuma koymuştur. Erkekler, kendilerini işleriyle tanımlamakta ve kendilerini yaptıkları işle var etmektedirler (Yıldız 2010, s. 135; Sancar 2011, s. 58). Ancak içinde bulunduğumuz yüzyıl sanayi üretiminin önemini yitirdiği, hizmet sektörü ağırlıklı ve dolayısıyla sanayi döneminden farklı üretim ilişkileri ve toplumsal örüntüleri içeren bir döneme işaret etmektedir. Bell'in "post-endüstriyel" olarak tanımladığı bu dönemde sanayi toplumunun kurumları ve örgütlenme biçimleri değişmekte, iş gücü piyasaları da bundan etkilenmektedir. Kadınların istihdama katılım oranlarının artması, iş gücünün güvencesizleşmesi gibi nedenler piyasaları dönüştürdüğü gibi, kadın ve erkeklerin toplumdaki pozisyonlarını ve tahakküm ilişkilerini de değiştirmektedir.

Teknolojinin lokomotif olduğu ve bilginin merkezi olduğu, 'enformasyon ekonomisi' olarak da adlandırılan bu yeni aşamanın ayırt edici özelliği esnekliktir. Esneklik, üretim sürecinin gerekliliklerine bağlı olarak sermayenin, işin ve piyasanın ihtiyaçlarına kolay adapte olabilecek şekilde düzenlemeler yapılması anlamına gelir (Aydoğanlı, 2011, s. 36). Bu bağlamda piyasaların olması gerektiği gibi işleyebilmesi için sermayenin önünde engel olabilecek kurallar esnetilebilmelidir. Diğer bir ifadeyle, işletmeler açısından esneklik; daha az düzenleme, kuralsızlaştırma ve kolayca işe alma ve işten çıkarma anlamına gelmektedir (Pollerts, 1988). Esneklik, atipik istihdam biçimlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Çağrı üzerine, yarı zamanlı, geçici iş akdi ile çalışma vb. sıralanabilecek atipik istihdam biçimlerinden bir tanesi de uzaktan çalışmadır. Bu araştırmanın konusunu oluşturan *home-office* çalışma da, iş yeri sınırları dışında çalışmak olarak tanımlayabileceğimiz uzaktan çalışmanın bir türüdür. İletişim teknolojilerinin sunduğu imkânlar sayesinde çalışanlar, işlerini evlerinden de yürütebilmektedir. Böylece, modern kapitalizmde ekonominin dışında bir alan olarak tanımlanan ev, bir kez daha üretimin mekânı olabilmektedir. Bu bağlamda cinsiyete dayalı iş bölümünün 'dışarıda' konumlandığı erkeğin de, hane içinde üreten birey olarak var olabilmesi, doğallaştırılmış piyasa/hane ikiliğini sorgulatır. Ancak *home-office* çalışma akademik yazında genelde kadınların ev-iş yaşam dengesini kurmaları bağlamında tartışılmış, erkeklikler ile ilişkisi bağlamında fazla araştırılmamıştır. Bu çalışmanın asıl hedefi, kadının alanı olarak konumlandırılmış özel alanda çalışan bir erkek olmanın, erkeklik kimliği üzerinde yarattığı sonuçları ortaya koymaktır. Bu amaçla, önce çalışmanın arka planını oluşturan kavramsal çerçeve ve yöntemi ile ilgili bilgi verilecek, ardından çalışma bulguları paylaşılacaktır. Sonuç bölümünde ise bulgular tartışılacaktır.

Kavramsal Çerçeve

Yeni Kapitalizm ve Esnek Çalışma

Bell (1976, s. 576) sanayi toplumunun kas gücüne ve insan emeğine dayalı örgütlenmesinin, enformasyona dayalı bir örgütlenme ile yer değiştirdiğini, hizmet sektörünün ağırlık kazandığı ve beyaz yakalı profesyonellerin yükselişe geçtiği bu yeni "sanayi sonrası" toplumun, bilgiyi merkeze aldığını belirtir. Yirminci yüzyılın sonları itibariyle, iletişim teknolojilerindeki büyük ilerlemenin de etkisiyle, enformasyon çağına ve böylece kapitalizmin yeni bir aşamasına girildiği kabul edilmektedir. Bu yeni kapitalizmi kavramsallaştırmak için "dijital kapitalizm", "teknolojik kapitalizm", "enformasyon toplumu", "ağ toplumu" "bilgi kapitalizmi" gibi isimler kullanılmaktadır.

Sanayi kapitalizminin 1970'lerde petrol krizi ile tıkanma noktasına gelmesi ve kitle üretiminin yetersiz kalması refah devleti etrafındaki uzlaşmayı zayıflatırken, piyasaların yeni iktisadi çözüm arayışına girmelerine neden olmuştur (İnsel, 2015). Sermayenin ihtiyacına artık cevap veremeyeceği anlaşılan Fordist üretim modelinin yerine, sermayenin, piyasaların ve iş gücünün kriz ortamlarına kolayca adapte olabileceği, katı bürokratik uygulamaların zayıflatıldığı, esnek bir yapı konmuştur (Harvey, 2010, s. 170). Üretim süreçlerinde ve istihdam ilişkilerinde gerek sayısal gerekse işlevsel olarak esnekleşme; ücretlerde, çalışma sürelerinde ve düzenli istihdamda esnek uygulamaların önünü açmıştır. Tipik bir istihdam biçiminde dört temel unsur: Belirsiz süreli iş sözleşmesi olması, iş görenin iş hukuku kapsamında güvence altında olması, işin tam zamanlı olması, iş görenin tek bir işverene karşı sorumlu olması şeklinde tanımlanmaktadır (Yüksel, 2004, s. 49). Ancak esnek çalışma modelleri ile belirli süreli, yarı zamanlı, kısa dönemli istihdam gibi atipik istihdam biçimleri ortaya çıkmıştır (Parlak ve Özdemir, 2011, s. 8). Liberal yazına göre esneklik, firmaların

değişen pazar şartlarına uyum sağlaması açısından bir avantaj ve aynı zamanda işsizliği önleyici bir yöntemdir. Marksist yazın ise esnekliği güvencesiz istihdam, işsiz kalma endişesi, örgütlenememe ve hak talep edememe bağlamlarında ele almaktadır (Standing, 2014).

Home-office Çalışma

Yeni kapitalizm ve onun karakteri olan esneklik, teknoloji ile belirlenmekte ve kendini en çok zaman ve mekân kavramlarındaki dönüşümde göstermektedir (Bozkurt, 2014, s. 1). İş gücünün ve çalışmanın örgütlenmesinde mekâna ve zamana bağlılık azalmıştır. Harvey (2010, s. 327)'nin "zaman-mekân sıkışması" şeklinde ifade ettiği bu durum, "başlangıçtan beri kapitalizmin dinamiğinin tam merkezinde var olmuş olan mekânın, zaman aracılığıyla yok edilmesi sürecinin yeni bir evresi(dir)." Post-Fordist dönemde bilişim teknolojilerindeki ilerlemeler çalışma mekânının radikal dönüşümüne izin vermiş, geleneksel çalışma mekânlarının yerini farklı alternatifler almaya başlamıştır (Erdoğan-Demir, 2016, s. 42). 1990 sonrası iletişim teknolojilerindeki devamlı gelişmeyle *home-office* dünya genelinde yaygınlaşmış olup, ağırlıklı olarak beyaz yakalılar ve yönetim kademesindekiler bu şekilde istihdam edilmektedir. Sennett (2013, s. 64) 'in "yeni rejimin vardığı en uç ada" olarak tanımladığı *home-office* çalışmanın işveren açısından avantajları; maliyetlerin düşürülmesi, çalışan motivasyonunun ve verimliliğinin artması, işin daha hızlı tamamlanması olarak sıralanırken çalışanlar açısından avantajları; yolculuk zaman ve maliyetinin azalması, aileye ve kendine daha çok vakit ayırabilme, zaman üzerinde görece kontrol sahibi olma ve dilediği mekândan iş yapabilmek olarak sıralanmaktadır. Dezavantajları ise işveren tarafından bakıldığında, işçi üzerinde kontrol kaybı, örgüt kültürünü aktarmada zorluk yaşama, veri güvenliğini sağlamanın zorlaşması ve ekipman maliyeti olarak sıralanabilir. Diğer yandan çalışanlar açısından *home-office* çalışmanın olumsuz yönleri; kariyer fırsatlarından uzak kalma, yalnızlaşma, işin bölünmesi, evdeki maliyetlerin artması ve sürekli ulaşılabilir olma beklentisi şeklinde sıralanmaktadır (Hill vd. 2003; Alkan-Meşhur 2007).

Home-office çalışmayı erkeklik bağlamında ele alan araştırmalara yabancı literatürde rastlanmaktadır. Erkeklerin işleri gereği evde olmalarının onları aile yaşamına duygusal olarak daha fazla dâhil edip etmediği (Marsh ve Musson, 2008), daha paylaşımcı ve bakım üstlenen bir erkeklik ortaya çıkarıp çıkarmadığı (Holter, 2015) ve alternatif erkeklikler oluşturma ihtimali (Smith ve Winchester, 1998) incelenmiştir. Türkiye'de ise erkeklik çalışmaları ile ilgili son yıllarda önemli bir birikim oluşmaya başlamış, erkeklik farklı bağlamlarda akademik ilgi ve araştırma konusu olmuştur. Toplumsal cinsiyet bağlamında erkekliğin inşası (Barutçu, 2015), hegemonik erkeklik kavramı tartışmaları (Cengiz, Tol ve Küçükural 2004; Özbay 2013), erkekliğin şiddet ile ilişkisi (Özkazanç ve Yetiş, 2016), sinemada (Erbalaban-Gürbüz, 2016) ve sporda (Bulgu, 2012) erkeklik performansları, erkeklik krizi (Bozok, 2019) gibi konular üzerine yayınların ve tez çalışmalarının sayısı giderek artmaktadır. *Home-office* üzerine yapılan akademik çalışmalar ise ağırlıklı olarak, bu modelin örgütsel bağlılık ile ilişkisi, örgüt ve çalışanlar için avantaj ve dezavantajları bağlamında incelenmiştir (Aydıntan ve Kördeve 2016; Erdoğan-Demir 2016). Bunların yanında *home-office* çalışanların gündelik hayatlarını (Baydar, 2012), *home-office* çalışmanın özürli istihdamındaki yerini (Berkün, 2013), Covid-19 pandemisi sonrasında *home-office* çalışmanın kadın çalışanların mesai ve iş yükü üzerinde yarattığı dönüşümü (Koparan ve Bekalp, 2020) inceleyen çalışmalar mevcuttur. Bu makalenin dayandığı tez çalışması ise, ülkemizdeki akademik yazında *home-office* çalışmayı erkeklikler bağlamında inceleyen ilk çalışma

olması bakımından özgün olup, araştırma bulgularının diğer ülkelerde yapılmış araştırma bulguları ile mukayese edilmesine imkân vermesi bakımından önemlidir.

Erkeklik ve Ücretli Emek

Toplumsal cinsiyet kavramı, cinsiyetin biyolojik değil, toplumsal bir inşa olduğunu kabul eder. Biyolojik determinizmin cinsiyetlere atfettiği özellikleri ve cinsiyetler arası iş bölümünü doğallaştıran açıklamalarını reddederek, bunların toplumsal ve kültürel bağlamlarda kurulduğunu, doğal değil tarihsel olduğunu gösterir. Bu bağlamda kadın ve erkek kimlikleri, toplumsal normlar ve kültürel değerler çerçevesinde şekillenmektedir. Bir toplumsal cinsiyet kategorisi olarak erkeklik, anatomik olarak başlasa da toplumsal ve kültürel olarak belirlenir. Erkek olmak, her şeyden önce kadın olmak ile ilintili görülen şeylerin reddiyle gerçekleşmektedir. Kimmel (2013, s. 95)'in ifadesiyle erkeklik "kadınlığın devamlı inkârıdır". Çelik (2016, s. 3) erkek olmanın gereklerini Scully'den şöyle aktarmaktadır: 1. Hanım evladı olmamak/Kadınsılığın reddi; 2. Dişli olma/Başarı; 3. Kaya gibi sağlam/Güçlü ve güvenilir olma; 4. Göster gününü tavrı/ Meydan okuma, şiddet, cesaret. Erkekten güçlü, cesur, sert olması, rasyonel ve karar verici olması, duygularıyla değil aklıyla hareket etmesi, kadınları koruyup kollaması, iş hayatında rekabetçi ve başarılı olması beklenmektedir. Bunlar, kadına atfedilen duygusallık, zayıflık, pasiflik, uzlaşmacılık gibi özelliklerin tam tersi özelliklerdir. Erkeğin toplumsal olarak kabul görmesi, ancak bu davranış kalıplarını ve tutumları benimsemesiyle mümkün olmaktadır.

Toplumsal cinsiyet düzeninin kuruluşunda emek ve iş bölümü önemli bir yer tutmaktadır. Sanayi kapitalizminde fabrikalaşma ile malların üretimi hane dışına çıkmış ve ev ile iş yeri mekânsal olarak ayrılmıştır. Merkezinde kadının olduğu hanenin temsil ettiği örgütlenmenin yerini, sermayenin görünmeyen, gayri şahsi gücü almıştır (Hayford, 1974, s. 142). Böylece kamusal ile özel alanın ve iş bölümünün cinsiyetlendirilmiş toplumsal inşası doğallaşmış, erkeklik de para kazanma kapasitesi üzerinden kurulmaya başlanmıştır. Buna göre erkek, aileyi geçindirmek için 'dışarıda' çalışıp para kazanırken, eş ve anne olarak kadının görevi, aileyi bir sonraki güne hazırlayacak ihtiyaçlarını gidermektir. Toplumsal olarak erkeğe yüklenmiş en önemli sorumluluk, ekmeğini kazanmak ve evini geçindirmektir. Türkoğlu'nun (2013, s. 50) evli ve bekâr bir grup erkekle yürüttüğü araştırma sonuçlarına göre evli erkekler için çalışmanın anlamı, kendisini ve ailesini kimseye muhtaç etmemek iken; bekârlar içinse çalışmak, kendilerini ispatlamanın en önemli aracıdır. Araştırma kapsamında görüştüğü erkekler çalışmanın erkeklik kimliği inşasındaki merkezi önemini; "Çalışmayan erkek, erkek değildir" sözleriyle ifade ederken, çalışma performansını yerine getirememeyi erkeklik kaybı olarak görmektedirler. Demantas ve Myers'in (2015, s. 651) araştırmasında da bir katılımcı çalışmanın erkek olmak açısından ne anlama geldiğini, "İşin olmadığında, daha az erkek hissediyorsun" diyerek ifade etmiştir. Günümüzde güvencesizliğin arttığı ve iş garantisinin ortadan kalktığı piyasa koşulları, çalışmanın merkezi olduğu erkeklik kimliklerini olumsuz etkilemektedir. Ekonominin ve dolayısıyla toplumsalın neo-liberal dönüşümü, piyasaların istikrarsızlığı ve güvencesizliği, erkeklerin iktidar göstergesi olarak kullandıkları mesleki statülerinin muğlaklaşmış olması (Göç, 2012, s. 3), kadının iş gücü piyasalarına katılımı ve refah devletinin küçülmesi, "aile reisi" erkek konumunu zora sokmuştur. Sanayi sonrası toplumda erkek kimliğinin en önemli unsurlarından biri olan ücretli emekteki değişimler, erkeğin toplumsal cinsiyet düzenindeki konumu sarsmaktadır.

Feminist coğrafyacılar, modern düşüncenin birbirini dışlayan karşıtlıklar olarak kurduğu kamusal ve özel alanın arasında net sınırların olmadığını ve toplumsal aktörlerle mekân arasında karşılıklı bir ilişki olduğunu

savunmuşlardır (Tuncer 2012, s. 80; Alkan 2009, s. 9). Hanenin toplumsal üretimden kopması ile birlikte, iş bölümü ekseninde ekonomik faaliyetin alanı ile ev içi alanın uzamsal ayrışması, tarihsel bir süreç içerisinde gerçekleşmesine rağmen ezeli ve ebedi gibi sunulmaktadır (McDowell, 1993, s. 172). Bu nedenle erkeğin ücretli emeğinin mekânsal olarak evde gerçekleştiği home-office çalışmaya bakmak, bu ikiliğin doğallığını sorgulamaya imkân vermektedir.

Yöntem

Bu araştırma, ev içerisinde çalışıyor olmanın; erkekler için ne anlama geldiğini, geleneksel iş bölümünü yeniden üretip üretmediğini ve erkeklik inşalarında nasıl bir değişim yarattığını keşfetmeyi amaçlamaktadır. Araştırmada, nitel veri toplama tekniklerinden biri olan derinlemesine görüşme kullanılmıştır. Derinlemesine görüşme, toplumsal aktörlerin deneyimlerindeki ortak anlamlara ulaşmayı sağladığı (McCracken, 1988, s. 9) ve görüşülen kişilerin sosyal dünyalarının özüne inerek gerçeklik inşalarını anlamayı (Kümbetoğlu 2015, s. 72; Punch 1999, s. 175) mümkün kıldığı için tercih edilmiştir. Katılımcılara ulaşabilmek için amaçlı örneklem tekniği kullanılmıştır. Amaçlı örneklem, ortaya konmak istenen olguyu en iyi temsil edebilecek, olgu hakkında tecrübe sahibi olan kişileri seçmek için kullanılmaktadır (Creswell, 2019, s. 108-109). Bu şekilde başlangıçta birkaç katılımcı belirlenmiş, katılımcıların araştırmacıyı kendi tanıdıklarına ve arkadaş çevrelerine yönlendirmeleri sayesinde kartopu örneklem tekniği ile diğer katılımcılara ulaşmak mümkün olmuştur.

Türkiye’de home-office çalışanların sayısı net olarak bilinmese de (araştırmacı TÜİK ile görüşmüş ancak konu ile ilgili bir istatistik olmadığı yanıtını almıştır), popülasyonun kısıtlı olduğu varsayılmaktadır. Yalnızca erkek bireylerle görüşülecek olması popülasyonu daha da daraltacağı için örneklem seçiminde, meslek, yaş, medeni durum vb. kriterlerle eleme yapılmamıştır. Türkiye’nin dört farklı şehrinde (İstanbul, Ankara, Antalya ve Eskişehir), Eylül-Aralık 2017 arasında toplam 23 kişi ile görüşülmüş, soruların çoğunu yanıtsız bırakan bir katılımcı ile yapılan görüşmenin analiz dışı tutulması sonucu araştırma bulguları, 22 görüşmenin analizinden elde edilmiştir. Katılımcıların yaş aralığı 27 ile 58 arasında olup, meslekleri çeşitlilik göstermektedir: Metin yazarı, satış uzmanı, denetçi, bilgi işlem uzmanı, köpek eğitmeni³, dış ticaret uzmanı, avukat, yazılımcı, dövme sanatçısı, emlakçı, tasarımcı ve fotoğrafçı. Katılımcılar arasında hem kendi hesabına⁴, hem de bir şirketin bordrolu personeli olarak çalışanlar bulunmaktadır. Katılımcı seçimindeki en önemli ölçüt tam zamanlı olarak home-office çalışıyor olmalarıdır. Diğer yandan, yazılım gibi tamamen bilgisayar teknolojileri üzerinden iş yapan katılımcılar işle ilgili tüm faaliyetlerini evden yürütürken, satış uzmanı ve denetçi gibi mesleklere sahip olanlar, çalışma zamanlarının bir kısmını müşteride geçirebilmektedir. Türkiye’de geçtiğimiz yıl yapılan bir araştırma, evden çalışabilme imkanının en çok üst düzey yöneticiler ve onların bir altındaki profesyoneller için geçerli olduğunu ortaya koymuştur (Uğur ve Özgüzel, 2020). Bu araştırmada katılımcıların sınıfsal bir haritasını çıkarmak amacı güdülmeyse de, yükseköğretim düzeyinde eğitilmiş ve nitelikli profesyoneller oldukları söylenebilir.

³ Köpek eğitmeni olan katılımcı, yaptığı işin toplumda mesleki bilinirliği ve statüsü olmaması nedeniyle, diğer katılımcılardan farklılık göstermektedir. Bu katılımcı, üç katlı bir villada eşi ve annesiyle yaşamaktadır. Müşteriler köpeklerini en az bir ay süren eğitim programı için buraya bırakırlar. Köpeklerin gün içindeki eğitimleri, oyun ve tuvalet ihtiyaçlarının giderilmesi evin bahçesinde sağlanmaktadır. Evin en alt katı konaklama için tamamen köpeklere ayrılmış olup aile, giriş katını ve üst katı kendi yaşam alanları olarak kullanmaktadır.

⁴ Bundan sonra yaygın kullanımı dolayısıyla *freelance* olarak bahsedilecektir.

Görüşmelerin gerçekleşeceği mekân seçimi katılımcılara bırakılmış, 22 görüşmenin 10'u katılımcıların evlerinde gerçekleşmiştir. Görüşmelerin en kısısı 35 dakika, en uzununu ise 2 saat 50 dakika olup, görüşmeler ortalamada 1 saat 20 dakika sürmüştür. Katılımcıların yazılı onamına istinaden ses kayıtları alınmış ve deşifreleri yapılmıştır. Metinler sırasıyla açık, eksen ve seçici kodlamaya tabi tutulduktan sonra temaların yorumlanması sürecine gidilmiştir. Tüm görüşmeler gönüllülük esasıyla ve onam dahilinde gerçekleştirilmiş olup, yazım aşamasında gizliliği sağlamak adına gerçek isimler yerine katılımcıları temsilen K harfi ve rakam kullanılmıştır.

Tablo 1: Katılımcılar

İSİM	MEDENİ HAL	İSTİHDAM	MESLEK	ŞEHİR
K 1	Evli	Freelance	Satış Uzmanı	Ankara
K 2	Evli	Freelance	Metin Yazarı	Ankara
K 3	Bekar	Freelance	Yazılımcı	Ankara
K 4	Bekar	Freelance	Bilgi İşlem Uzmanı	Ankara
K 5	Evli	Freelance	Emlakçı	Ankara
K 6	Bekar	Bordrolu	Satış Uzmanı	Antalya
K 7	Boşanmış	Bordrolu	Satış Uzmanı	Antalya
K 8	Evli	Freelance	Avukat	Antalya
K 9	Evli	Bordrolu	Satış Uzmanı	Antalya
K 10	Evli	Bordrolu	Yazılımcı	Antalya
K 11	Evli	Bordrolu	Satış Uzmanı	Antalya
K 12	Boşanmış	Bordrolu	Bilgi İşlem Uzmanı	Antalya
K 13	Evli	Freelance	Fotoğrafçı	Eskişehir
K 14	Bekar	Freelance	Dövme Sanatçısı	Eskişehir
K 15	Bekar	Freelance	Tasarımcı	İstanbul
K 16	Bekar	Freelance	Tasarımcı	İstanbul
K 17	Bekar	Bordrolu	Satış Uzmanı	İstanbul
K 18	Evli	Freelance	Dış Ticaret Uzmanı	İstanbul
K 19	Evli	Freelance	Denetçi	İstanbul
K 20	Bekar	Freelance	Metin Yazarı	İstanbul
K 21	Evli	Bordrolu	Bilgi İşlem Uzmanı	İstanbul
K 22	Evli	Freelance	Köpek Eğitmeni	İstanbul

Araştırma Bulguları

Araştırmada elde edilen bulguların sunumunda önce çalışmanın katılımcılar için ne anlama geldiği, çalışmanın erkeklik ile olan ilişkisini nasıl kurdukları ve freelance çalışmanın nasıl deneyimlendiği

aktarılabılır. Sonrasında erkeklerin evde olmayı, ev işi ve babalık bağlamında nasıl deneyimlediklerine değinilecek ve son olarak erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgili değerdendirmeleri sunulacaktır.

Çalışmak Üretmektir

Çalışmanın, erkek kimliğinin inşasında temel bir öge olduğundan hareketle, çalışmanın araştırmaya katılan erkekler için ne ifade ettiğı irdelenmiştir. Gorz (2007, s. 27-28), kamusal alanda ücret karşılığı gerçekleşen bir faaliyet olarak çalışmanın, “modernliğin bir icadı” olduğunu söyler. Ona göre kapitalizmin iktisadi aklı, insanla doğa arasındaki ilişkiyi sadece araçsallığa indirgemıştır ve üretken faaliyet yalnızca para kazanmanın aracı olmuştur (a.g.e., s. 38). Bu araştırma kapsamında görüşülen erkekler ise çalışmayı basitçe ücret karşılığında yapılan bir uğraş gibi görmeyip, daha geniş bir çerçeve içerisinde tanımlamışlardır. Çalışmayı üretmekle ilişkilendirmeleri, üretime dönük bir eylemi, değişim değeri olmadan da çalışmak olarak nitelendirdiklerini işaret etmektedir.

“...aslında bakın buradaki tanım enteresan, aslında işsiz olmak, ya gidip ben mesela işsizim ama bir tane bahçem var ben orada domates ekıyorum, yani teknik olarak işsizim ama çalışıyorum.” (K 13)

Yukarıdaki alıntıda olduğu gibi, ücretli emek alanının dışında olmak bir yandan istihdam edilmemeye atıfla işsizlik olarak tanımlanırken, bir yandan da bir üretim faaliyetinde bulunduğu sürece insanın çalışıyor olduğu vurgulanmıştır. Elbette katılımcıların çalışmayı doğrudan ücretli emekle açıklamıyor olmalarının sınıfsal bir karşılığı olduğu düşünülebilir. Zira çalışma, bireysel kimliğin kuruluşunda olduğu kadar, sınıfsal kimliğin kuruluşunda da önemlidir (Uştuk, 2019, s. 31). İşçi sınıfı mensubu kişiler için öncelik hayatlarını idame ettirecek parayı kazanmak olduğundan ve bunu toplumda haysiyet kazanmanın tek yolu olarak gördüklerinden, çalışmayı doğrudan ücretli emekle eş tutabilmektedirler. Ancak orta sınıf birey, profesyonelliğinden dolayı zaten toplumda belli bir statüsü olan biridir (Sennett ve Cobb, 2018) ve bu nedenle çalışmayı ücretli emeğe *indirgemek* istemeyebilir.

Diğer yandan home-office çalışıyor olmanın, bu perspektifi şu şekilde etkilemiş olabileceğı düşünülebilir. Home-office, çalışanlar üzerindeki mesai saati baskısının en aza indirildiğı çalışma durumudur. Dolayısıyla home-office çalışanların bu baskıdan görece sıyrılmış olmaları, onların çalışmayı yalnız ücretli emekle değil, üretmek ile ilişkilendirmelerinde bir etken olmuş olabilir. Örneğin, çalışmayı üretkenlikle eş gören bir başka katılımcı, eşi olacak kişinin para kazanmak zorunda olmadığını ama üretmesi gerektiğini belirterek, “Eğer kendini geliştirmek için bir şeyler yapmıyorsa ya da üretken değilse, bunu istemiyorum” (K 15) demiştir.

Erkek Çalışmak Zorundadır

Yukarıdaki örnekte görüldüğü gibi, katılımcılar her ne kadar çalışmayı ücretli emeğin sınırlarının ötesinde tanımlamışlarsa da, *erkek için* çalışmanın ne anlama geldiğı sorulduğunda çalışmayı, yine ücretli emek içerisinde tanımlamışlardır. Ücretli emek bağlamında çalışmayı kadın için bir tercih, erkek için zorunluluk olarak görmektedirler. Bu durumda çalışmanın erkek kimliği için önemi yeniden ortaya çıkarken, para kazanıp ev geçindiren erkek miti yeniden üretilmektedir.

“Çalışmak erkek için zorunlu bir şey, kadın için çok da zorunlu bir şey değil aslında. Kadın için yok para kazanmak için değil, vakit geçirmek için önemli bir şey (...) Erkek için biraz daha zorunlu aslında... Nasıl anlatayım yani baba var bakar, her şeyini karşılar falan. Tabi hayat müşterek de, bilmem ben biraz daha erkekleri zorunlu hissediyorum çalışmak için.” (K 14)

Görüldüğü gibi çalışmanın erkek kimliğindeki merkezi yeri “aile babası” rolü ile pekiştirilmektedir. Erkeklerin bu toplumsal beklentiyi içselleştirmiş oldukları, kadının ücretli çalışmasını bir zorunluluk olarak görmemelerinden ve bunu eşlerinin tercihine bırakacaklarını söylemelerinden anlaşılmaktadır. Bilindiği gibi sanayi toplumunda aile reisi olan erkeğin geliri tüm aile için kazanılan bir gelirken, kadının geliri harçlık ya da katkı olarak konumlandırılmaktadır (Sancar, 2011, s. 53).

“(eşim) çalışabiliyor ona, tercihine bırakma açısından çalışabilir, fakat ben ondan ‘evin geçimine sen de katkıda bulunmalısın’ı beklemem. Eğer çalışmak istemiyorsan bu benim görevim. Seni olabildiğince iyi yaşatmak, senin ihtiyaçlarını karşılamak, o çocukların ihtiyaçlarını karşılamak (...) benim görevim sayarım onu. O yüzden hanımlardan bunu beklemeyi ben doğru bulmuyorum kendi fikrim bu.” (K 17)

Kendi tabiriyle ‘taşralı’ olup muhafazakâr bir ailede yetişmiş olan K 17, sonraki ifadelerinde de kamusal alanın erkek egemen yapısına vurgu yaparak bu alanın “kadının kırılğan doğasına” uygun olmadığını ileri sürmekte, bu nedenle “hanımının” iş hayatına girmesini gerekli bulmadığını belirtmektedir. Cinsiyetlerin doğasına yapılan bu vurgu, biyolojik farklılığın “nesnelliğe kazanmış farklılıklar” (Bourdieu, 2015, s. 20) olarak cinsiyetler arası bölünmeyi nasıl ürettiğinin bir örneğidir.

Freelance Çalışana Kız Verilmez

Freelance çalışma, bir ya da birden çok işverenle, uzun vadeli bir sözleşmeye bağlı olmadan, çoğu zaman proje bazlı, hizmet karşılığında ödeme alma esasına dayanan bir çalışma biçimidir. İşverenle uzun süren bağları olmayan *freelancer*lar genelde yasal düzenleme ve güvenceler çerçevesinde bir iş ilişkisi kuramazken, aynı sektörde birkaç firmaya teklif vermek usulü ile çalışırlar. Avukat ya da mimar gibi geleneksel olarak *freelance* çalışılabilen mesleklerden farklı olarak, dijitalleşme ile birlikte çok geniş meslek gruplarında bu istihdam biçimi görülmektedir. *Freelancer*lar farklı meslek kategorilerinden oluşan heterojen ve ekonomik olarak kırılğan bir grubu kapsamaktadır (Erdoğan ve Çiğdem 2017, s. 140-142). Bu araştırma kapsamında görüşülen erkekler arasında *freelance* çalışanların, özellikle sigortalı olmamak ve düzenli bir gelir elde edememek bağlamında güvencesizliğe vurgu yaptıkları görülmektedir.

“Ya bir süre, 6 ay, satış departmanındaydım ama o ofis [iş] değildi P’deki. O da alakasız, hani kredi çekebilmek için sigortalı işim olsun (...) [freelance çalışmak] ya birikim açısından çok zorluyor, yatırım açısından, hani ne geleceğini bilmiyorsun. Geliyor, tamam güzel geliyor, ama birikim olmuyor.” (K 14)

Freelance çalışanlar düzenli bir gelir elde edemedikleri için borca girmeye dahi çekinmekte ve birikim yapamamaktadırlar. Bunun yarattığı gelecek kaygısını azaltabilmek için gelir-gider kontrolüne olabildiğince özen göstermekte, hatta kendilerini güvence altına alabilmek için farklı stratejilere başvurumaktadırlar. Örneğin İstanbul’da yaşayan ve grafikerlik/tasarım işleri yapan bir katılımcı sigortasızlık sorununu, kişisel

ilişkilerini kullanarak, üretim yaptırdığı atölyelerden birinde kendini sigortalı göstererek çözmüştür. Ayrıca düzenli geliri olmadığı için harcamalarına mümkün olduğunca dikkat ettiğini, "...çünkü altı ay sonra, üç ay sonra başına ne geleceğini bilm(ediğini)" (K16) söylemiştir.

Yukarıdaki anlatılarda görüldüğü gibi freelance çalışan erkeklerin güvencesiz çalışma koşulları, onların geçim sağlayan rollerini sarsan, kaygan bir zemin yaratmaktadır. Geleceğe dair bir güven ve garanti veremiyor olmak, bekâr erkeklerin romantik ilişkilerini ve gelecek planlarını da olumsuz etkilemektedir. Örneğin yazılım ve web tasarımı yaparak geçimini sağlayan bir katılımcı (K 4), eski kız arkadaşıyla ilişkisinin bir dönem çok iyi gittiğini ancak "işler ciddileşince" (*evlilik gündeme gelince*) sigortalı olmamasının bir sorun haline geldiğini ve sürecin sonunda ayrıldıklarını belirtmiştir. Şu an evli olan ve metin yazarlığı yapan bir diğer katılımcı ise evlenmeden kısa bir süre önce bankacılık mesleğinden istifa ettiğini ve bu durumun ailesi tarafından evi geçindiremeyeceği düşüncesiyle, kaygı ile karşılandığını aktarmıştır:

"Bankacılıktan istifa edince çok üzüldüler ve şaşırıldılar, ne olduğunu da anlayamadılar (...) Onların bakış açısıyla güzel olabilirdi, iyi gelebilirdi ve sabit gelirlisi, aşağı yukarı garanti olan bir iş gibi bakıyordu onlar. İşte evleneceksin, ev nasıl geçindirilecek kısımlarında ister istemez kuşkuları vardı." (K 2)

Düzenli bir gelir olmayışı, evlilik ve aile geçindirme konusunda erkekleri olduğu kadar -ve hatta bazen daha çok- ailelerini ve yakın çevrelerini kaygılandırmaktadır. Bir erkeğin evlenebilmesi için düzenli bir gelire sahip olması gerektiğine dair toplumsal kabul, erkeğin aile düzeni kurabilmesinde ev geçindirmenin hala öncelikli koşul olduğunu göstermektedir.

Ev İşini "Göze Almak"

Yapılan araştırmalardan evde olmanın, home-office çalışan kişilerce ortaklaşan bazı yönleri olduğu anlaşılmaktadır. Bunlardan en çok dile getirilenler; home-office çalışanların yalnızlaşmaları, hane halkı ya da çevredeki kişiler tarafından sıklıkla bölünmeleri ve işlerine odaklanamamaları ve bir iş yapmıyormuş gibi algılanmalarıdır (Gurstein 2001; Kıcı 2017). Bu araştırmada da benzer bulgulara ulaşılmış ve ek olarak evde olmanın görüşülen erkekleri, iş bölümü ve babalık bağlamında daha paylaşımcı kıldığı anlaşılmıştır.

Home-office çalışmak, fiziksel olarak evde olmayı gerektirdiğinden, evi paylaşan diğer kişiler kimi zaman sınırları çizemeyerek, çalışan kişiyi bölebilmektedir. Bu çoğu zaman ev işleri ile alakalı olarak anlık bir yardım talebi olmaktadır. Katılımcılara göre bunun nedeni evde oldukları için "her an müsait" olarak görülmeleri ve evde olmanın profesyonel iş anlayışını bozmasından kaynaklanmaktadır.

"K. şuna bakar mısın, kapı çaldı bakar mısın, ya da bu tür başka bir şey olduğunda dikkatiniz dağılmaya başlıyor. Bu ne oluyor, bir gerginlik olmaya başlıyor yani siz bunu bir- iki- üçüncüden sonra ya ben çalışıyorum moduna girmeye çalışıyorsunuz." (K 10)

Katılımcılara göre ev içerisinde çalışıyor olmak, 'çalışmıyormuş' algısı oluşturmaktadır ve katılımcılar sözlü uyarılarla çevrelerine, o anda iş yapıyor olduklarını hatırlatma gereği duymaktadır. Toplumda ücretli emek, mesai kavramı ve işyeri- ev bölünmesi üzerinden anlaşıldığı için bu normun dışında kalan home-office, çalışanların aileleri ve çevreleri tarafından hala "gerçek bir iş" olarak anlaşılmamaktadır. Örneğin şirket aracı

oldukça bilinen ve pahalı bir marka olan katılımcı (K 19), yaşadığı site sakinlerinin “Hem evde oturup hem nasıl bu arabaya biniyor” diyerek uzun bir süre kendisinin yasa dışı iş yaptığını düşündüklerini belirtmiştir. Ailesi ile yaşayan bir başka katılımcı da kendi durumunu ofiste çalışan kardeşinin durumu ile kıyaslayarak şöyle demiştir:

“Ailem alıştı ama diğer... Pardon yok alışmadı aslında! Şöyle söyleyeyim, benim çalıştığımın farkında değiller, evde oturuyorum gibi düşünüyorlar. Pat diye gelip ‘K. bizi şeye bırakabilir misin?’ diyorlar. Ya diyorum kardeşimi ofisten çağırıyor musunuz bizi şuraya bırak diye. Ben şu anda çalışıyorum aslında, mesai saatindeyim.” (K 12)

Katılımcıların bu ifadeleri ev ile iş yaşamının birbirinin içine geçtiğini ve kamusal alan ile özel alan arasındaki ayrımın bulanıklaştığını göstermektedir. Bu alanlar, varsayıldığı gibi katılmış değil, dinamik ve birbirlerini kapsayıcıdır. Erkekler evde bir yandan profesyonelliklerini icra ederken, bir yandan da evdeki yakın ilişkiler ağı çerçevesinde, birtakım beklentilerle karşı karşıya kalmaktadır. Bu nedenle erkeler evdeki sorumluluk ve/ya beklentilere karşı, çalışıyor olduklarını ispatlamak zorunda hissetmekte ve bunu başaramadıklarında strese girmektedirler (Smith ve Winchester, 1998, s. 333).

Erkek kimliği ve toplumsal bir mekân olarak ev arasındaki karşılıklı ilişkinin önemli bir göstergesi de, evdeki iş bölümüdür. Gorman-Murray (2008, s. 369) erkek evcimenliğinin⁵ (*masculine domesticity*) erkeğin ev ile kurduğu ilişki bağlamında, evle ilgili hâkim söylemleri dönüştürebilecek kapasitesi olduğunu söyler. Bu araştırma kapsamında görüşülen bekâr ve yalnız yaşayan erkekler için ev, dinlenip hobilerini gerçekleştirdikleri bir yerken, evli erkekler için ev ile ilişkinin kurulduğu başlıca alan, ev ile ilgili sorumluluklar ve ev işleridir.

“Nasıl evdesin, işin yoktur. Hadi gel temizliğe yardımcı ol, şuradan şunu indirelim. Bahçeyi çimleri keselim, hani görüyorsunuz, bakım gerekiyor. İşte orada dal çıktı, bunu bilmem ne yapalım falan gibi... Gübreleme lazım, sulama lazım gibi böyle evin dâhili tadilat işi olabilir, dekorasyon işi olabilir...” (K 5)

Özellikle kendileri home-office çalışırken eşleri ev dışında çalışan erkekler, ev işi yapmaları yönündeki beklentiyi üzerlerinde daha çok hissetmektedir. Bu durumun, sosyalist feministlerin sorunsallaştırdığı ev içi emeği (Delphy, 1993) erkekler için görünür kıldığı söylenebilir.

“Yani aslında ikiniz de işe gidiyor geliyor olsanız o üstlenmediğiniz sorumluluklar çok problem olmayacak çünkü siz de işe gidiyorsunuz. Ama siz evde olduğunuz için biraz çalışmıyormuşsunuz gibi hissediliyor. Hani rahatsız ya, daha çok şey üstlenmenizi bekliyor eş (...) Evde çok iş varmış home-office çalışmaya başlayınca onu görüyorsun (...) Yani, çamaşır bulaşık vs. evde zaman alan işlermiş, onları yapıp yapıp makinalar asmıyorlarmış. İşte birinin içine koyması, birinin çıkarması, yerlerine koyulması... Bunlar hep iş yani vakit alan işler, onları hani evde olunca daha çok görüyorsunuz. O anlamda hani birazcık daha fazla şey üstlenmek gerekiyor.” (K 19)

Home-office çalışan erkeklerle ilgili araştırma bulguları (Pearson 2001; Holter 2015), bu erkeklerin geleneksel koşullarda çalışan hemcinslerine göre ev işlerini daha fazla üstlendiklerini ama son tahlilde ev içi

⁵ Yazar, evdeki erkeklik ile erkek evcimenliği kavramlarını ayırır. Ona göre evdeki erkeklik, kadın mekânı olarak tanımlanan evde, kendine mümkün olduğunca erkek mekânları yaratmaya çalışan (ör. garaj) ve tamirat gibi “erkeksi” işlerle teşne olan bir erkekliktir.

iş yükünün yine kadında olduğunu ve iş bölümünün tamamıyla eşitlikçi hale gelmediğini saptamıştır. Bu araştırma kapsamında yapılan görüşmelerden de ev işlerinin erkeklerde gönüllülük esası veya eşitlikçi bir yaklaşımdan ziyade, fiziksel olarak evde olmak neticesinde mecburen paylaşıldığı, ancak asıl iş yükünün yine kadınlar üzerinde olduğu sonucu çıkmaktadır.

"Her zaman bizden (home ofis çalışan erkekleri kastediyor) hani biraz daha fazla katılımıda bulunmamız bekleniyor. Ben eşimden en azından biliyorum, o tam zamanlı çalıştığı için ben de hani elimden geldiğince katılmaya çalışıyorum." (K 9)

Türkiye’de erkekler üzerine yapılmış detaylı bir araştırmanın bulguları, üniversite eğitimi olan katılımcıların ev işi yapma konusunda eşlerinden baskı gördüklerini belirtirken, farklı sosyo-ekonomik gruplara ait katılımcılarda kadın çalışıyorsa, ev işlerine ‘yardımcı’ olmanın ortak bir tema olduğunu ortaya koymuştur (Boratav vd., 2017, s. 182-183). Bu araştırma kapsamında görüşülen 22 katılımcının 20’si üniversite mezunudur ve içlerinde düşük sosyo-ekonomik grubu temsil eden tek bir kişi vardır. Eşi ve annesiyle yaşayan bu kişi, eşi de çalışıyor olmasına rağmen, ev ile ilgili hiçbir işe karışmadığını dile getirmiştir. Erkekler, ev içerisinde de erkek ayrıcalıklarını sürdürmeye devam etmekte ve erkekliklerini tehlikeye sokmamak adına, evde “hiçbir şey yapmamaktadır” (Özbay ve Baliç, 2004, s. 7).

Home-office çalışmayı erkeklere tavsiye edip etmeyeceği sorulan bir katılımcı ise tavsiye edeceğini, ancak bunu tercih eden erkeklerin evle ilgili sorumluluk alıp ev işi yapacaklarını hatırlamaları gerektiğini vurgulamıştır:

"Tavsiye ederim, fakat bir takım ev işlerini yapacaklarını göze alarak şey yapsınlar; çünkü bir süre sonra evde olduğunuz için ya siz yapıyorsunuz, ya o işler geliyor sizi buluyor; bulmak da zorunda yani! Bir çamaşır yıkanması gerekiyor, bir çamaşır asılması gerekiyor, bulaşık makinesini çalıştırmak olabilir, yemek yapmak olabilir, ütü yapmak olabilir..." (K 2)

"Göze almak" ifadesinin Türkçe sözlükteki karşılığının "gelebilecek her türlü tehlikeyi ve zararı önceden kabul etmek" (<https://sozluk.gov.tr/>) olduğu düşünüldüğünde, kadın için ‘doğal’ kabul edilen ev işinin erkekler için olumsuz bir anlam taşıdığı anlaşılmaktadır.

Normal Babadan Fazlası

"Normal bir babadan daha fazla evde olduğum için (oğlum) bana çok alışık." (K 14)

Home-office çalışmanın zorluklarından söz ederken çocuklu katılımcıların, odaklanma ve bölünme sorununa, bekâr veya çocuksuz katılımcılardan daha fazla değindikleri görülmüştür. Küçük çocukların bakıma ihtiyaç duymaları, babalarının çalıştığına farkında olmayarak örneğin çevrimiçi toplantı esnasında odaya girmeleri, yine müşteri ile telefon görüşmesi esnasında bebeğin ağlaması gibi nedenler home-office çalışmayı zorlaştırabilmektedir. Diğer taraftan babalar evde oldukları için çocuklarına çokça vakit ayırabildiklerini ve home-office çalışmanın en büyük avantajının bu olduğunu söylemişlerdir.

"Ben ilk üç yaşında 24 saat birlikteydim S ile. (...) Bir gün dedim ki eşime, gel bir liste yapalım bak gör. Kâğıdın bir tarafına benim ona neyi öğrettiğimi, yani babadan neyi direkt aldığını, anneden direkt neyi aldığını bir yazalım. Şoka girersin. Sayfalarca yazabilirim ben. Çorabını giymeyi de ben öğrettim, tuvalete gitmeyi de ben öğrettim, satranç da ben öğrettim, piyano kursuna da ben başlattım bla bla yüzlerce şey sayabilirim. Bu paha biçilmez bir şey. Yani onu düşündüğüm zaman acayip mutlu oluyorum." (K 8, eşi tam zamanlı olarak hukuk bürosunda çalışıyor)

"Şöyle söyleyeyim size, çoğu babanın yapamadığı şekilde çocuklarımı büyüttüm; çünkü her okul aile birliği, veli toplantısı, şu-bu, en ufak şeyde beş dakikada yanlarında olma, her türlü sorunlarıyla ilgilenebilme, onların büyüdüğü dönemde onlara yardımcı olabilme, her yere getirip götürme, aklına gelip gelmeyecek her şeyi yaptım (...) Sen çoğu babaya çocuklarıyla ne kadar vakit harcıyorsun diye sor, çok az vakit alır. Bense 24 saat nerdeyse, çünkü her an için onlara yardımcı olurdum." (K 1, eşi kendi işletmesinde tam zamanlı çalışıyor)

Yukarıdaki ifadelerden anlaşılacağı gibi, babalar evde olmaları ve home-office çalışmanın mesai saatleri ve iş akışı üzerindeki görece özerkliği sayesinde çocuklarına mesaili çalışan babalardan daha fazla vakit ayırabilmektedirler. Özellikle trafikte saatlerin kaybedildiği İstanbul'da katılımcılar, işe gitmek için sabah erkenden evden çıkıp akşam geç saatte eve dönen yorgun babaların çocuklarına ayıracak hem vakit hem enerjilerinin kalmadığı ve bu yönden kendilerini şanslı hissettiklerini dile getirmektedirler. Babalar, çocuklarına hem "diğer" babalardan hem de eşlerinden daha çok vakit ayırmış/ayırıyor olmayı özellikle vurgulamaktadırlar. Anne Çocuk Eğitim Vakfı (AÇEV)'nin araştırmalarına dayanarak hazırlanan "Erkeklik ve Babalık Halleri Raporu", geleneksel babalığın görece aşınmış olduğu ve babaların çocuk bakımına katılma oranlarının ev işine katılma oranlarından yüksek olduğunu belirtmektedir. Raporda erkeklerin endeks puanlarına göre "Babalık Kategorileri" aşağıdan yukarıya doğru şöyle belirlenmiştir: Geleneksel Baba, Yeni Geleneksel Baba, Hevesli Baba, Gayretli Baba ve Çizgi Dışı Baba. Buna göre *Hevesli Babalık*, sorumlulukları gönüllü ve istekli olarak üstlenmek, paylaşımcı ve anlayışlı olmak ve eşe yardım etmek ile şekillenmektedir. *Gayretli Babalık* ise bunun bir adım daha ilerisine geçerek, eşitlikçi bir söylem, çocuk bakımında iş bölümü ve yeni sorumluluklar üstlenmekle belirlenmektedir (AÇEV, 2018, s. 51). Home-office çalışan erkeklerle yürütülmüş bu araştırmada ev işi yapmadığını ya da mecburiyetten yaptığını söyleyen erkeklerin, babalık konusunda oldukça istekli oldukları ortaya çıkmıştır. Baba olan katılımcıların ifadelerinde hevesli ve gayretli babalığı bulmak mümkündür.

Kadın Erkek Eşit(siz)liği

Araştırma kapsamında görüşülen katılımcılara kadın-erkek eşitliğine dair sorular yöneltilmiştir. Katılımcıların bir kısmı kadın ve erkeğin eşit olmadığını belirtmekte ve cinsiyetçi bir dil kullanmaktadır. Bunun yanında eşitlikçi ifadelerde bulunan katılımcılar olduğu gibi, iki cinsiyetin eşit olduğunu belirten ancak aynı zamanda görüşme boyunca cinsiyetçi ifadeler kullanan katılımcılar da mevcuttur. Bu erkeklerin, içselleşmiş ataerkil erkeklik normları ile bir mücadele içinde oldukları söylenebilir.

Kadın ve erkeğin eşit olmadığını söyleyen katılımcılar cinsiyetlerin doğaları gereği farklı olduklarını söylemekte ve geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde konuşmaktadır. Toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü söylemlerini yeniden üreten bu erkeklerin, evi kadının sorumluluğunda bir mekân ve ev işlerini de kadının *görevi* olarak gördükleri anlaşılmaktadır.

"Aslında kadının hani ilk demiyim ama ikinci iş yeri ev yani sonuçta, hani mutfakta vs. daha çok zaman geçiren bayanlar hani." (K 10)

Home-office çalışan evli erkeklerin ev işlerinde daha paylaşımcı oldukları ve bunun gönüllülüğten çok mecburiyet esasına dayandığı belirtilmişti. Erkeklerin çoğu, kadının görevi olarak gördükleri ev işlerine katkılarını 'yardım etmek' söylemiyle kurmaktadır.

"Bir kere öncelikle home-office çalışanların eşleri çok avantajlı çünkü home-office çalıştığın için kendi işlerine, ev işlerine veya eşinin yapması gereken işlere fazlasıyla yardımcı olabiliyorsun." (K 9).

Toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü ev işlerini, erkeğin ancak yardımcı olabileceği bir alan olarak inşa etmektedir. Bu bağlamda yukarıdaki ifadede olduğu gibi erkeğin yardımı bir iyilik gibi sunulurken, bu yardımı alan kadın da "avantajlı" bir kadın olarak görülmektedir. Kadının ev işleri ve bakım konularındaki *hakimiyetinin* erkeklerde olmayışı da, bunların kadının işi olarak görülmesinin yanında, becerememek ve tecrübe etmemiş olmakla meşrulaştırılmaktadır.

"Örneğin buzdolabı silmenin nasıl bir şey olduğunu ben bilmiyorum H. kadar. O annesiyle silmiş vs. Benim başıma gelen bir şey değil." (K 2)

Bireyler doğumları itibarıyla yaşam boyu sürecek bir toplumsallaşma süreci içine girerler. Kadın ve erkek olmanın gereklilikleri küçük yaştan itibaren, öncelikle aile kurumu aracılığıyla çocuklara öğretilir ve bireylerden yaşam boyu buna göre davranmaları beklenir. Daha önce vurguladığımız gibi erkeklik kadınsılığın reddi üzerine inşa edildiği için, oğlan çocuklar, kadınsı kabul edilen ev ile aralarına mesafe koyarlar. Çoğu zaman bu bizzat, ataerkil cinsiyet normlarını içselleştirmiş olan anneler tarafından, oğlan çocuklarını ev işlerinden uzak tutmak suretiyle yapılır (Yavuz, 2015, s. 124,127). Bu nedenle erkekler, ev işleri ile ilgili deneyimden yoksundur.

Diğer yandan, zamanlarının büyük bölümünü evde geçiriyor olmalarına rağmen bu erkeklerin erkeğin yerinin 'dışarı' olduğunu söylemeleri, eril kamu/dışıl özel alan inşasını ne kadar içselleştirmiş olduklarını açığa çıkarmaktadır. Eşinin çalışmasını, rekabet ve şiddet dolu iş yaşamına girmesini istemediği için tercih etmeyeceğini belirten bir katılımcı, kamusal alanın eril dünyasına girmenin erkek için ise bir gereklilik olduğunu şöyle ifade etmiştir:

"...ev erkek psikolojisi için iyi bir yer değil bence erkek için. Bizim dışarıda olup meslektaşlarımızla zaman zaman kavga etmeye ya da o harala gürelenin içinde olmaya ihtiyacımız var (...) Kadınların duygusal olarak evlerine daha bağlı olduğunu düşünüyorum." (K 17)

Yukarıdakine benzer ifadeleri kullanan erkekler düşüncelerini, erkeğin doğal olarak güçlü ve rasyonel, kadının ise doğal olarak kırılgan ve zayıf olduğu argümanına dayandırmaktadır. Örneğin savunma sporları ile ilgilenen bir katılımcı bunun nedenini kadın ve erkek arasındaki genetik farklılıkla açıklamaktadır.

"Ya biraz maskülen bir durum. Bir kız çocuğunu erkek çocuğu ile yan yana koyun, kız çocuğu bebek bakar, erkek çocuğu kavga eder, bir şeyin üzerinden atlar. Bu genetik olarak, kadınlar genelde -genetik demeyeyim de evrim sonucu- kadınlar mağarada mağarayı temizler, yemek yapar, çocuklara bakar. Erkek ise çıkar, avlanır, eve para getirmek, yemek getirmek zorundadır ve aynı zamanda kendi kabilesinin varlığını savunmak düşüncesindedir dış tehditlere karşı; bu içsel bir şey. (Görüşmeci: kadınlar da var mı bu sporda?) Bir sürü! Çünkü Türkiye'de hedef kadınlar. Kadınlar fiziksel olarak zayıf, korkak, kolay domine edilebilir." (K 21)

Bir başka ifade de kadın ve erkeğin yasalar önünde eşit olması gerektiği ancak "yaratılışlarındaki farktan dolayı eşit olmadıkları"dır. Bu görüşü savunan katılımcılar, işlevselci bir perspektif ile her iki cinsiyetin de "yerini bilmesi" gerektiğini söyleyerek günümüzde cinsiyetler arasındaki sınırların bulanıklaşmasından ve dolayısıyla toplumsal düzenin bozuluyor olmasından duydukları rahatsızlığı dile getirmektedir.

"Günümüzde şöyle bir şey oluyor; kadınlar birazcık daha erkek, erkekler birazcık daha kadın olmaya başladı, yani makas giderek kapanıyor. Bu da toplumsal yaşam için pek sağlıklı görünmüyor (...) Kadının kadınlığını bilmesi, kadınlığının ona verdiği bir takım sorumlulukları ne bileyim yapması gerekenleri bilmesi. Keza erkeğin aynı şekilde kendi üzerine düşen sorumlulukları bilip ona göre hareket etmesi gerekir ama bu sınır şu anda baya birbirine geçti." (K 11)

Bu ifadeden anlaşılacağı gibi kadın ve erkeğin eşit olmadığını savunan katılımcılar, kadınlık ile erkeklik arasına kesinlikle geçirgenliği olmayan bir sınır çizmektedir. Onlara göre kadın ve erkek rollerinin birbirinin içine geçmiş olması, toplum için bir tehdittir, bu nedenle her iki cinsiyetin de kendilerine ait olduğu varsayılan kimliklerinin sınırlarını ihlal etmemeleri gerektiği vurgulanmaktadır (Çelebi vd., 2014, s. 9).

Katılımcılar arasında cinsiyetler arası eşitlik olmadığını belirtenlerin yanında, cinsiyet eşitliğini savunan katılımcılar da olmuştur. Bu erkekler kadınların bir erkeğe tâbi olmamaları için ekonomik bağımsızlıkları olması gerektiğini, politika ve iş dünyasında kadınlara pozitif ayrımcılık uygulanması fikrini savunmaktadır. Eşitlikçi erkekler, ataerki toplumda erkeğin ayrıcalıklı olduğunun ve kadının ikincilleştirildiğinin farkındadır ve bunu eleştirmektedirler.

"(iş hayatında) kadına verilen ücretler, haklar hep ikinci plandadır yani o da aynı emeği harcıyor, o da aynı işi yapıyor. Haksızlık, adaletsizliklerden birisi de bu, aynı ücreti almıyorlar. Kadınlara yönelik kanunlar zaten çok eksik. Son 3-5 yılda belki güzelleştirmeye çalışıyorlar onu sanki büyük bir lütufmuş gibi, oysa bu bir haktır." (K 18)

Eşitlikçi erkeklerin evdeki iş bölümü ile ilgili ifadeleri de yardımcı değil *paylaşım*ci rolüne vurgu yapar. Bunlar arasında Kadın Çalışmaları alanında yüksek lisans yapmış ve kendini profeminist olarak tanımlayan bir katılımcı, aldığı bu eğitimden önce cinsiyet körü olduğunu fark ettiğini söylemekte ve geriye dönük özeleştiri yapmaktadır.

“(Görüşmeci: Bu yüksek lisansı yapmak sizde bir şeyler değiştirdi mi?) Gündelik hayatımda bile değiştirmiştir. Ben daha öncesinde, mesela o zamanlar evli değildim, işte eşime yardımcı olacağım. İşte bu tanımın bile aslında hastalıklı bir şey olduğunu düşünüyorum çünkü yardımcı olma kalıbı doğdu orada. Aslında kadının yapması gerektiğini netleştiriyorsun, bir de onun üstüne kendini böyle melaike görme durumu da var.” (K 2)

Bir başka katılımcı da cinsiyete dayalı iş bölümünü “komik” bulduğunu söylemekte ve bir erkeğin ev işi yapamamasını onun acizliği olarak yorumlamaktadır.

Eşitlikçi ve eleştirel erkekler, ataerkil toplumun kendilerinden beklentilerinin de farkındadır. Erkeklerin toplumsallaşma sürecinde erkek olma yolunda öğrendikleri önemli şeylerden biri duygularını gizlemektir ve böylece erkekler kendi duygularına yabancılaşmaktadır (Baran, 2018, s. 2). Eşitlikçi erkekler her daim güçlü olmaları ve duygularını gizlemeleri yönündeki hâkim kodu eleştirmektedirler.

“Toplumun dayattığı cinsiyet bana her zaman tutarlı gelmiyor, işte erkek dediğin mesela şey olacak; sert olacak ya. Yani erkeğin de içinde hormonlar var, erkeğin de duygularını yaşaması gerekiyor, yaşamadığı zaman sorunlu bir insana dönüşüyor.” (K 3)

Katılımcılar arasında yaşı gereği (58) bir önceki nesil olarak konumlandırabileceğimiz K 18, erkeklerin duygularını göstermeleri gereğini babalık üzerinden aktarmıştır. Kendisinin gençliğinde erkeklerin duygularını ifade etmemelerinin ve mesafeli babalar olmalarının toplumsal doğru olduğunu belirten K 18, şimdiki nesilde bunun değiştiğini gözlemlediğini mutlulukla ve biraz da pişmanlıkla anlatmaktadır:

“(erkeklerin) tüm aile fertlerine sevgisini açıkça belli etmesi lazım bu biraz erkeklerde zor. Zor derken biraz geçmişten gelen bir şeydir herhalde o sevgiyi dışarıya yansıtamamam, belli etmemem. Oysa içimde sevgi yok değildir ama dışarıya vuramaz (...) Şimdi genç erkekleri görüyorum, eskiye göre genç erkekler daha iyi. Çocukları omuzlarında, kucaklarında, bebek dahi olsa eskiye göre daha diyalog halindedir, sevecen davranıyorlar, çok farklı davranıyorlar yani. Ben doğrusu şaşırıyorum, eskiden böyle bir şey yoktu, erkekler değişiyor (...) Bir eksikliğimi şu anda görüyorum. Çocuklarına davranış şekillerine bakıyorum, yanlış yapmışız diyorum, şimdiki daha doğruyu yapıyorlar.” (K 18)

Katılımcı, genç erkeklerin çocuklarına olan sevgilerini açıkça göstermelerinden duyduğu memnuniyeti dile getirirken erkeklerin değiştiğini vurgulamaktadır. Gerçekleştirilen derinlemesine görüşmeler erkeklerin değişmekte olduğuna dair önemli ipuçları vermekle birlikte, bu değişimin sancılı olduğunu da göstermektedir. Tamamen eşitlikçi olan ve eşitliği tamamıyla reddeden erkeklerin haricinde, ağırlıklı bir grup erkeğin, ataerkil söylemle eşitlikçi söylem arasında kaldıkları görülmektedir. Bu erkeklerin çelişik ifadeleri, bir bağlamda oldukça eşitlikçi ifadeler kullanırken başka bir bağlamda ataerkil söylemin içinden konuşmaları ya da kendilerini ifade ederken eşitlikçi ama eylemde geleneksel olmaları, arada kalmış bir erkeklik durumu içinde olduklarını düşündürmektedir. Dikkat çeken bir husus, erkeklerin gelenekçi söz ve eylemlerini, içinde yetiştikleri kültür ile meşrulaştırmalarıdır. Örneğin ev içerisindeki iş bölümü konusunda bir katılımcı “Türk toplumunda” ev işlerini kadının yapmasının beklendiğinden söz etmiş, kendi evinde düzenin nasıl olduğu sorulduğunda ise sıkılganlıkla şu *itirafta* bulunmuştur:

"Bizim evde aslında bu seviyede değil ama çok samimi olarak sorduğunuzda bende de bu anlayışın belki de az da olsa bir kısmı var (...) Bende de belki işte 3 birim-5 birim var böyle bir düşünce, bizim kültürümüze de genel şeyimize de işlemiş durumda." (K 11)

Kız arkadaşı ile aynı evi paylaşan ve evin kirasını kız arkadaşının ailesinin ödediğini belirten K 23, bir yandan "(erkek evin reisidir vb. söylemleri kastederek:) Bunlar çok saçma (kadın-erkek arasında) eşitlik mutlaka vardır" derken, diğer yandan çalışmanın kadınlar için değil erkekler için bir zorunluluk olduğuna dair düşüncesini; "Türkiye sonuçta burası" diyerek açıklamaktadır.

Katılımcılara yöneltilen "Eşinizin sizden daha fazla kazanması hakkında ne düşünüyorsunuz?" sorusuna verilen cevaplar da, erkeklerin cinsiyet eşitliğine yaklaşımlarına göre farklılık göstermiştir. Eşitlikçi erkekler bundan rahatsızlık duymayacaklarını aksine gurur duyacaklarını söylerken geleneksel erkekler, bu durumun aile yapısına zarar vereceğini ve eşlerinin de zaten kendilerini böyle "ezici" bir pozisyona sokmayacağını öne sürmüşlerdir. İki taraf da soruyu fazla düşünmeden cevaplamıştır. Ancak *arada kalan* olarak tanımladığımız erkekler bu soru karşısında bocalamış ve bu soruya kadar kurdukları eşitlikçi söylemle çelişen bir yaklaşımda bulduklarının farkındalığı ile cevap vermişlerdir. Erkeklerin konu ile ilgili bakış açılarını yine toplumsal beklentilerle ve içselleştirilmiş toplumsal normlarla meşrulaştırdıkları görülmektedir.

"(...) Dünyanın en gelişmiş ülkelerinde bile aynı işi yapan kadınla erkek aynı ücreti almıyorlar. Dünya görüşü olarak bunun böyle olmaması gerektiğini savunurken evde 'yok ben erkek olarak daha çok para kazanmalıyım' demek aslında çelişkili ama şimdi toplumsal beklentiler var, egolar var." (K 13)

Sonuç

Türkiye'nin farklı şehirlerinde home-office çalışan erkeklerle yapılan bu araştırma, dünyada olduğu gibi ülkemizde de giderek artan bir esnek çalışma biçimini erkeklik bağlamında ele almaktadır. Bu araştırma erkeklerin evde çalışmayı nasıl deneyimledikleri, özel alanda olmanın onların erkek kimliklerini inşalarında bir fark yaratıp yaratmadığı merakı ile doğmuştur.

Görüşülen erkekler çalışma sözcüğünün karşılığı olarak ücret karşılığı çalışmayı değil, üretmeyi anladıklarını belirtirler de, geleneksel olarak erkek kimliğinin kurucu bir ögesi olan ücretli emeği hala erkek olmanın ve özellikle 'aile babası' olmanın temel taşı olarak görmektedirler. Bu bağlamda erkekler kadının piyasada ücret karşılığı çalışmasını bir seçim olarak ifade ederken, erkeğinkini bir mecburiyet olarak ifade etmektedir. Kadını ve aileyi geçindirme sorumluluğunu öncelikli olarak erkeğin vazifesi olarak değerlendirmeleri, para kazanmanın ve aile/ev geçindirmenin asıl olarak erkeğin sorumluluğu olduğuna dair geleneksel ataerkil düşünceleri yansıtmaktadır. Diğer yandan görüşülen erkekler arasında bir şirkete bağlı olmayıp freelance çalışanlar bu bağlamda dezavantajlı olduklarını belirtmektedir. Sabit bir gelir ve sosyal güvenceleri olmayışının bir aile kurarken önlerine engel olarak çıktığını söylemeleri, ev geçindirmenin erkeklik için ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Erkeklerin evde olmalarından dolayı iş bölümü ile ilgili yaklaşımlarının farklılaşacağı varsayımı araştırma bulgularınca doğrulanmıştır. Ancak burada evli ve bekâr erkekler arasında bir fark ortaya çıkmaktadır. Bekâr

ve yalnız yaşayan erkekler ev işlerinin sorumluluğunu almakta, bazen evlerine gelen yardımcıdan destek almaktadır. Bekâr erkekler için ev tamamen kendilerine ait bir alan olduğundan, onu istedikleri gibi kullanmaktadır. Evli erkekler ise, özellikle çocukları da olması durumunda evi çalışma mekânı olarak kullanmakta zorlanabilmekte ve zamanlarının bir kısmını evdeki işleri yapmaya harcamaktadır. Özellikle dışarıda çalışan eşlerin evde olan erkekten bu konuda beklentilerinin olması, erkekleri ev işlerini yapmaya iten bir güçtür. Erkeklerin ev işlerini gönülsüz ama mecburi yaptıkları ve bunu “yardım etmek” olarak gördükleri anlaşılmaktadır. Diğer yandan çocuklu erkekler çocuklarla ilgili iş bölümüne gönüllü olarak katılmakta ve bu durumu, kendilerini böyle bir imkânı olmayan babalardan ayırt eden önemli bir fark olarak ortaya koymaktadır. Erkeklerin çocuklarıyla duygusal bir bağ kurdukları ve çocuklarının sorumluluğunu üstlendikleri, bu bağlamda geleneksel babalıktan hevesli ve gayretli bir babalığa doğru geçiş içinde oldukları söylenebilir.

Ev içerisinde oldukları için erkeklerin dışarıdan, hatta bazen kendi aileleri tarafından bile çalışmıyor olarak algılanmaları, erkekler için sorunlu bir durumdur. Katılımcıların sözlerinde “erkeklik gururlarının” bu nedenle incindiğine dair bir ifade olmasa da, neredeyse görüşülen her erkeğin paylaşımında bu durumun yer tutması, erkekler için çalışmıyor olarak görülmenin yaralayıcı olduğu düşüncesini uyandırmaktadır.

Son olarak, görüşülen erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliğine nasıl yaklaştıkları irdelenmiş ve bu bağlamda üç ayrı yaklaşım belirlenmiştir. Erkeklerin bir kısmı kadın ve erkeğin eşit olmadığını söylerken, geleneksel ataerkil söylemleri yeniden üretmektedir. Bu erkekler, aile reisi olmanın önemini vurgularken kadının önceliğinin “yuvası” olması gerektiğini belirtmekte, cinsiyetler arası farklılıkların toplumsal düzenin ve aile kurumunun devamı için gerekli olduğunu düşünmektedir. Diğer yandan, sayıları az olmakla birlikte, toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgili farkındalığı yüksek katılımcılar da vardır. İş bölümünden mesleklere, ücret eşitliğinden pozitif ayrımcılığa kadar bu erkeklerin tüm ifadelerinde eşitlikçi yaklaşımlar görülmektedir. Üçüncü ve sayıca en kabarık olan grup ise ne tam olarak ataerkil ne de tam anlamıyla eşitlikçi olanlardır. Bu erkekler kimi ifadelerinde kadın erkek eşitliğini vurgularken, kimi ifadelerinde cinsiyet eşitliği yaklaşımı ile çelişmektedir. Erkeklik çalışmalarında eşitlikçi ve geleneksel değerler arasında kalmış erkekliği incelemek, alanyazına önemli katkılar sunabilir. Diğer yandan bu araştırmanın, kamusal alan ve özel alan arasındaki geçişgenliği ve mekanların erkeklikler ile olan karşılıklı ilişkisini görebilmek bağlamında ileriki çalışmalara fayda sağlaması umulmaktadır.

Kaynakça

- Alkan, A. (2015). Cinsiyet Dinamiklerinin Peşinden Mekânın İzini Sürmek. Ayten Alkan (Der.), içinde, *Cins Cins Mekan* (s.7-35). İstanbul: Varlık.
- Alkan-Meşhur, H.F. (2007). Geleceğin Çalışma Biçimi Tele Çalışmaya İlişkin Yaklaşımlar [Bildiri]. 9. Akademik Bilişim Konferansı, Kütahya. Erişim: ab.org.tr/ab07/kitap/meshur_AB07.pdf bildiri?
- Anne Çocuk Eğitim Vakfı (AÇEV). (2018). Türkiye’de Babalığı Anlamak Serisi III: Erkeklik ve Babalık Halleri. Erişim: <https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/bitstream/handle/1/804/ErkeklikVeBabalikHalleri.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

- Aydıntan, B. ve Kördeve, M.K. (2016). Çalışanların Esnek Çalışma Modeli Çerçevesinde Örgütsel Bağlılık Düzeylerinin Değerlendirilmesi. *Gazi İktisat ve İşletme Dergisi*, 2(3), 27-48.
- Aydoğanoglu, E. (2011). *Emek Sürecinin Dönüşümü*. Ankara: Kültür Sanat Sendikası Yayınları.
- Baran, B. H. (2018). bell hooks/ Değişme İsteği: Erkekler, Erkeklik ve Sevgi Kitap İncelemesi. *Erkeklik ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 23-27.
- Barutçu, A. (2015). Ucundan Azıcıkla Atılan Sağlam Temel: Türkiye'de Sünnet Ritüeli ve Erkeklik İlişkisi. *Masculinities: A Journal of Identity and Culture*, 3, 129-155.
- Baydar, G. (2012). Evden Çalışanların Gündelik Yaşam Pratikleri. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 35, 61-78.
- Bell, D. (1976). The Coming of the Post-Industrial Society. *The Educational Forum*, 40(4), 574-579. doi: 10.1080/00131727609336501
- Berkün, S. (2013). *Özürülü İstihdamı ve Tele Çalışma*. Ankara: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma ve Sosyal Güvenlik Eğitim ve Araştırma Merkezi Yayınları.
Erişim:<http://www.casgem.gov.tr/dosyalar/kitap/40/dosya-40-1191.pdf>
- Boratav, H. B., Okman-Fişek G. ve Eslen-Ziya, H. (2017). *Erkekliğin Türkiye Halleri*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bourdieu, P. (2015). *Eril Tahakküm*. (B. Yılmaz, Çev.). (2. Basım). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Bozkurt, V. (2014). *Endüstriyel ve Post-Endüstriyel Dönüşüm: Bilgi, Ekonomi, Kültür*. (3.Basım). Bursa: Ekin Basım.
- Bozok, M. (2019). Göç Sonucu Yaşanan Erkeklik Krizlerinin Bir Yüzü Olarak Erkekliğin Kaybı. *Journal of Economy Culture and Society*, 60, 171-185.
- Bulgu, N. (2012). Futbolda Şiddetin Erkeklik Anlamları. *Spor Bilimleri Dergisi*, 23(4), 207-219.
- Cengiz, K., Tol, U.U., Küçükural, Ö. (2004), Hegemonik Erkekliğin Peşinden. *Toplum ve Bilim*, 101, 50-70.
- Creswell, J.W. (2019). *Nitel Araştırmacılar İçin 30 Temel Beceri*. (H. Özcan, Çev.). (2. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Çelebi, E., Havlioğlu, D. ve Kayaalp, E. (Der.), (2014). *Sınır Bilgisi: Siyasal İktidar, Toplumsal Mekân ve Kadına Yönelik Şiddet*. Ankara: Ayizi Kitap.
- Çelik, G. (2016). "Erkekler (de) ağlar!": Toplumsal Cinsiyet Rollerini Bağlamında Erkeklik İnşası ve Şiddet Döngüsü. *Fe Dergi*, 8(2), 1-12.
- Delphy, C. (1993). Rethinking Sex and Gender. *Women's Studies Int. Forum*, 16(1), 1-9.

- Demantas, I. ve Myers, K. (2015). "Step Up And Be A Man In A Different Manner": Unemployed Men Reframing Masculinity. *The Sociological Quarterly*, 56, 640-664.
- Erbalaban-Gürbüz, Ö.N. (2016). Korkuyorum Anne'de Hegemonik Erkekliğin Yapısökümü. *Ankara Üniversitesi İLEF Dergisi*, 3(2), 125-142.
- Erbuğ, E. (2019). Esnek çalışma ve erkek kimliğinin yeniden inşası: Türkiye'de home-ofis çalışan erkekler. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Erdoğan-Demir, S. (2016). Yeni Emek Sistemleri: Ev-Ofis Sistemi Üzerine Bir İnceleme. *İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 18(4), 39-78.
- Erdoğan, E. ve Çiğdem, S. (2017). Yeni Bir İstihdam Biçimi Olarak Portföy Çalışma. *2nd International Congress on Political, Economic and Social Studies (ICPESS)*, 19-22 Mayıs. Erişim: <http://www.registericpess.org/index.php/ICPESS/article/viewFile/2336/580>.
- Gorman-Murray, A. (2008). Masculinity and the Home: A Critical Review and Conceptual Framework. *Australian Geographer*, 39(3), 367-379.
- Gorz, A. (2007). *İktisadi Aklın Eleştirisi: Çalışmanın Dönüşümleri Anlam Arayışı*. (I. Ergüden, Çev.). (2. Baskı). İstanbul: Ayrıntı.
- Göç, M. (2012). *Mekânın Kayıp Öznesi Amerikan Erkeği ve Şehir Kültürü*. Erişim: <https://muratgoc.wordpress.com/2012/07/01/mekanin-kayip-oznesiamerikan-erkegi-ve-sehir-kulturu/>
- Gurstein, P. (2001). *Wired to the World, Chained to the Home: Tele-Work in Daily Life*. Canada: UBC Press.
- Harvey, D. (2010). *Postmodernliğin Durumu: Kültürel Değişimin Kökenleri*. (S. Savran, Çev.). (5. Basım). İstanbul: Metis.
- Hayford, A.M. (1974). The Geography of Women: An Historical Introduction. *Antipode*, 6, 1-19.
- Hill, E.J., Ferris, M. ve Martinson, V. (2003). Does it Matter Where You Work? A Comparison of How Three Work Venues (Traditional Office, Virtual Office and Home-office) Influence Aspects of Work and Personal/Family Life. *Journal of Vocational Behaviour*, 63(2), 220-241.
- Holter, O. G. (2015). Men's Work and Family Reconciliation in Europe. *Men and Masculinities*, 9(4), 425-456.
- İnsel, A. (2015). *Neo-Liberalizm: Hegemonyanın Yeni Dili*. (4. Basım.). İstanbul: İletişim.
- Kıcır, B. (2017). Evden Çalışanlarda İş-Yaşam Dengesi: Çevirmenler Üzerinde Bir Araştırma. *İş, Güç, Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 19(4), doi: 10.4026/iscguc.422376
- Kimmel, S.M. (2013). Homofobi Olarak Erkeklik: Toplumsal Cinsiyet Kimliğinin İnşasında Korku, Utanç ve Sessizlik (M. Bozok, Çev.). *Fe Dergi*, 5(2), 92-107.

- Koparan, E. ve Bekalp, B. (2020). İzolasyon Sürecinde İletişim ve Üretim Süreçleri: Kadınların Home-office Dolayımı Mesai ve İş Yükü Dönüşümü. *Moment Dergi*, 7(2), 149-172.
- Kümbetoğlu, B. (2015). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. (4. Basım). İstanbul: Bağlam.
- Marsh, K. ve Musson, G. (2008). Men at Work and at Home: Managing Emotion in Telework. *Gender, Work and Organisation*, 15(1), 31-48.
- McCracken, G. (1988). *The Long Interview*. NY: Sage Publications.
- McDowell, L. (1993). Space, Place and Gender Relations: Part I. Feminist Empiricism and the Geography of Social Relations. *Progress in Human Geography*, 17(2), 157-179.
- Özbay, C. (2013). Türkiye’de Hegemonik Erkekliği Anlamak. *Doğu Batı*, 63, 185-204.
- Özbay, C. ve Baliç, İ. (2004). Erkekliğin Ev Halleri. *Toplum ve Bilim*, 101, 89-103.
- Özkazanç, A. ve Yetiş, E.Ö. (2016). Erkeklik ve Kadına Şiddet Sorunu: Eleştirel bir Literatür Değerlendirmesi. *Fe Dergi*, 8(2), 13-26.
- Parlak, Z. ve Özdemir, S. (2011). Esneklik Kavramı ve Emek Piyasalarında Esneklik. *Sosyal Siyaset Konferansları*, 60(1), 1-60.
- Pearson, R. (2001). All Change? Men, Women and Reproductive Work in Global Economy. Cecile Jackson (Der.), içinde, *Men at Work: Labour, Masculinities, Development* (s. 219-237). London: Frank Cass Press.
- Pollerts, A. (1988). The ‘Flexible Firm’: Fixation or Fact?. *Work, Employment and Society*, 2 (3), 281–316.
- Punch, K. F. (1999). *Introduction to Social Research: Quantitative and Qualitative Approaches*. London: Sage Publications.
- Sancar, S. (2011). *Erkeklik: İmkansız İktidar Ailede, Piyasada ve Sokakta Erkekler*. (2.Basım.). İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Sennett, R. (2013). *Karakter Aşınması: Yeni Kapitalizmde İşin Kişilik Üzerindeki Etkileri*. (B. Yıldırım, Çev.). (7.Basım). İstanbul: Ayrıntı.
- Sennett, R. ve Cobb, J. (2018). *Sınıfın Gizli Yaraları*. (M.K. Coşkun, Çev.). (2.Basım). Ankara: Heretik.
- Smith, G.D. ve Winchester, P.M. (1998). Negotiating Space: Alternative Masculinities at the Work/Home Boundary. *Australian Geographer*, 29(3), 327-339.
- Standing, G. (2014). *Prekarya: Yeni Tehlikeli Sınıf*. (E. Bulut, Çev.). İstanbul: İletişim.
- Tuncer, S. (2012). Beşeri Coğrafyaya Feminist İtirazlar. *Fe Dergi*, 4(1), 79-90.

- Türkoğlu, B. (2013). Fay Hattında Erkeklikler: Çalışma ve İşsizlik Ekseninde Erkekliğe Bakış. *Mülkiye Dergisi*, 37(4), 33-61.
- Uğur, A. ve Özgüzel, C. (2020). *Türkiye'nin Evden Çalışması Mümkün Mü?*. Erişim: http://openaccess.dpu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12438/8443/aytun_uqur_2020.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Uştuk, O. (2019). Emek Pazarı ve Kimliklenme İlişkisi: Urla Sıra Mahallesi Romanları Örneđi [Yayınlanmamış doktora tezi]. Hacettepe Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yavuz, Ş. (2015). Ataerkil Egemen Erkeklik Deđerlerinin Üretiminde Kadınların Rolü: Trabzon Örneđi. *Fe Dergi*, 7(1), 117-130.
- Yıldız, H. (2010). Çalışma Üzerine Sosyolojik Perspektif. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 58, 129-161.
- Yüksel, İ. (2004). Çalışma Yaşamı Kalitesinin Tipik ve Atipik İstihdam Açısından İncelenmesi. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 5(1), 47-58.